

Guía Docente				
Datos Identificativos			2020/21	
Asignatura (*)	Políticas sociais en perspectiva comparada	Código	615525001	
Titulación	Mestrado Universitario en Políticas Sociais e Intervención Sociocomunitaria			
Descriptorios				
Ciclo	Período	Curso	Tipo	Créditos
Mestrado Oficial	1º cuatrimestre	Primeiro	Obrigatoria	6
Idioma	CastelánGalego			
Modalidade docente	Presencial			
Prerrequisitos				
Departamento	EconomíaSocioloxía e Ciencias da Comunicación			
Coordinación	Fernández Suárez, Mónica Belén	Correo electrónico	belen.fernandez.suarez@udc.es	
Profesorado	Domínguez Rodríguez, Antía Fernández Suárez, Mónica Belén Vilar Rodriguez, Margarita	Correo electrónico	a.drodriguez@udc.es belen.fernandez.suarez@udc.es margarita.vilar.rodriguez@udc.es	
Web				
Descrición xeral	A materia pretende abarcar os distintos modelos de Estado do Benestar europeos aplicando a metodoloxía comparada. Pártese dunha visión histórica que analiza cómo se conformaron os Estados do Benestar, dase unha visión xeral da política social europea que irá desgranando algúns dos pilares do Estado do Benestar: sistema de saúde, educación e Seguridade Social. A parte práctica da materia consistirá na elaboración dunha análise comparada dunha política pública entre distintos países empregando fontes de datos secundarias e revisión bibliográfica.			

Plan de continxencia	<p>1. Modificacións nos contidos Non habería</p> <p>2. Metodoloxías *Metodoloxías docentes que se manteñen Se manteñen todas as metodoloxías docentes, agás as clases presenciais que pasarían a ser impartidas en TEAMS</p> <p>*Metodoloxías docentes que se modifican Clases presenciais pasarían a ser impartidas de forma virtual en TEAMS</p> <p>3. Mecanismos de atención personalizada ao alumnado Mecanismos de atención personalizada ao alumnado</p> <p>O alumnado ten á súa disposición os seguintes medios:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Correo electrónico: Diariamente. De uso para facer consultas, solicitar encontros virtuais para resolver dúbidas ou facer correccións e/ou revisións de prácticas. A través do correo electrónico poderase concertar tamén unha titoría personalizada ou en pequeno grupo a través de TEAMS ? Moodle: Diariamente. Utilizaranse as ferramentas dispoñibles (foros temáticos...) segundo as necesidades do alumnado para resolver dúbidas sobre calquera aspecto da materia. Utilizaranse tamén os foros específicos para as discusións e debates dirixidos ? Teams: De 1 a 2 sesións semanais (segundo demande o alumnado) en grupo pequeno (ata 5 persoas) para o seguimento dos contidos da materia e apoio na realización de prácticas. Esta dinámica permite facer un seguimento máis personalizado e axustado ás necesidades de aprendizaxe do alumnado para desenvolver o traballo da materia. Con estas sesións reforzase tamén a atención aos estudantes ?non presenciais? ou ?virtuais? que puidese haber mesmo nun escenario de presencialidade. A estas titorías engadiríase o tempo das titorías individuais, onde poderían adoptar un papel máis activo. <p>4. Modificacións na avaliación Non habería modificación</p> <p>*Observacións de avaliación: Non habería modificación</p> <p>5. Modificacións da bibliografía ou webgrafía Non habería cambios.</p>
-----------------------------	---

Competencias do título

Código	Competencias do título
A1	CE1 - Determinar as dimensións e categorías axeitadas para o diagnóstico e a análise científica das situacións de exclusión social.
A2	CE2 - Interpretar os feitos e as políticas sociais desde os distintos paradigmas teóricos vixentes na análise da exclusión.
A3	CE3 - Diseñar e desenvolver procesos de observación e documentación para o estudo das políticas e os sistemas de benestar social.
A4	CE4 - Recompilar e interpretar a información suficiente para chegar a diagnósticos fiables sobre os riscos de exclusión e os factores de vulnerabilidade social.
A5	CE5 - Interpretar as situacións e os procesos de marxinación social e económica de colectivos desde unha perspectiva histórica e macroestrutural.

B1	CB1 - Demostrar coñecementos avanzados, de carácter multidisciplinar, para a investigación e o exercicio profesional no ámbito da exclusión social.
B3	CB3 - Seleccionar o marco científico adecuado para avaliar as evidencias dispoñibles e postular hipóteses razoadas sobre a avaliación previsible dos feitos sociais estudados.
B4	CB4 - Identificar os dilemas éticos e a responsabilidade social tras os retos formulados na práctica profesional e investigadora.
B5	CB5 - Comunicar con claridade os coñecementos e problemas científicos sobre os que se traballa tanto a un público non experto como de especialistas.
B8	CB8 - Que os estudantes sexan capaces de integrar coñecementos e enfrontarse á complexidade de formular xuízos a partir dunha información que, sendo incompleta ou limitada, inclúa reflexións sobre as responsabilidades sociais e éticas vinculadas á aplicación dos seus coñecementos e xuízos.
B9	CB9 - Que os estudantes saiban comunicar as súas conclusións e os coñecementos e razóns últimas que as sustentan a públicos especializados e non especializados dun modo claro e sen ambigüidades.
B14	CX2 - Realizar unha análise crítica da realidade social e do desenvolvemento profesional vinculada aos feitos sociais sobre os que se traballa.
B17	CX5 - Elaborar e defender informes, proxectos e memorias no campo das ciencias sociais.
B19	CX7 - Dar respostas innovadoras e orixinais ante situacións problemáticas emerxentes relacionadas coa exclusión social.
B20	CX8 - Aplicar a perspectiva comparada na comprensión das problemáticas sociais e das respostas e solucións políticas.
C1	CT1 - Expresarse correctamente, tanto de forma oral como escrita, nas linguas oficiais da comunidade autónoma.
C2	CT2 ? Dominar a expresión e a comprensión de forma oral e escrita dun idioma estranxeiro.
C5	CT5 - Entender a importancia da cultura emprendedora e coñecer os medios ao alcance das persoas emprendedoras.
C6	CT6 -Adquirir habilidades para a vida e hábitos, rutinas e estilos de vida saudables.
C7	CT7 - Desenvolver a capacidade de traballar en equipos interdisciplinares ou transdisciplinares, para ofrecer propostas que contribúan a un desenvolvemento sostible ambiental, económico, político e social.

Resultados da aprendizaxe

Resultados de aprendizaxe	Competencias do título		
A1.CE1. Determinar as dimensións e categorías axeitadas para o diagnóstico e a análise das situacións de exclusión social.	AM1		
A2.CE2-Interpretar os feitos e as políticas sociais desde os distintos paradigmas teóricos vixentes na análise da exclusión.	AM2		
A3. CE3-Deseñar e desenvolver procesos de observación e documentación para o estudo das políticas e os sistemas de benestar social	AM3		
A4. CE4. Recompilar e interpretar a información suficiente para chegar a diagnósticos fiables sobre os riscos de exclusión e os factores de vulnerabilidade social.	AM4		
A5.CE5. Interpretar as situacións e os procesos de marxinação social e económica de colectivos desde unha perspectiva histórica e macroestructural	AM5		
B1. CB1. Desmostrar coñecementos avanzados, de carácter multidisciplinar, para a investigación e o exercicio profesional no ámbito da exclusión social.		BM1	
B3. CB3. Seleccionar o marco científico adecuado para avaliar as evidencias dispoñibles e postular hipóteses razoadas sobre a avaliación previsible dos feitos sociais estudados.		BM3	
B4. CB4. Identificar dilemas éticos e a responsabilidade social tras os retos formulados na práctica profesional e investigadora		BM4	
B5. CB5. Comunicar con claridade os coñecementos e problemas científicos sobre os que se traballa tanto a un público non experto como de especialistas		BM5	
B8. CB8. Que os estudantes sexan capaces de integrar coñecementos e enfrontarse á complexidade de formular xuízos a partir dunha información que, sendo incompleta ou limitada, inclúa reflexións sobre as responsabilidades sociais e éticas vinculadas á aplicación dos seus coñecementos e xuízos.		BM8	
B9. CB9. Que os estudantes saiban comunicar as súas conclusións e os coñecementos e razóns últimas que as sustentan a públicos especializados e non especializados dun modo claro e sen ambigüidades.		BM9	
B14. CX2 - Realizar unha análise crítica da realidade social e do desenvolvemento profesional vinculada aos feitos sociais sobre os que se traballa.		BM14	

B17-CX5 - Elaborar e defender informes, proxectos e memorias no campo das ciencias sociais.		BM17	
B19. CX7. Dar respostas innovadoras e orixinais ante situacións problemáticas emerxentes relacionadas coa exclusión social.		BM19	
B20- CX8 - Aplicar a perspectiva comparada na comprensión das problemáticas sociais e das respostas e solucións políticas.		BM20	
C1-CT1 - Reflexionar, chegar a conclusións e propoñer solucións a través do traballo en equipo.			CM1
C2. CT2. Desenvolver a actividade profesional con comodidade en contextos internacionais e de diversidade cultural.			CM2
C5-CT5 - Aplicar un razoamento crítico na reflexión teórica e no desenvolvemento práctico do traballo profesional e investigador.			CM5
C6.CT6. Expresarse correctamente, de forma oral e escrita, nas linguas oficiais da Comunidade Autónoma de Galicia.			CM6
C7. CT7. Utilizar as ferramentas básicas das tecnoloxías da información e a comunicación necesarias para o exercicio profesional e para a aprendizaxe continuada e autónoma.			CM7

Contidos	
Temas	Subtemas
1. Historia e nacemento do Estado do Benestar.	1. 1. O cambio no papel do Estado: Liberal, Providencia, Benestar (diferencias básicas) 1. 2. O nacemento dos primeiros seguros sociais. 1. 3. Características dos primeiros modelos de seguros sociais. 1.4.Cobertura dos seguros por países antes da II Guerra Mundial. 1.5. Limitacións de protección do Estado: economía mixta del bienestar. Estado, sector privado, familias e sociedade civil. 1.6. O Informe Beveridge: elementos esenciais que impulsaron o nacemento do Estado de Benestar.
2. Definición de conceptos básicos sobre políticas sociais	2.1. Concepto de Estado do Benestar. 2.2. Ideoloxías e modelos de benestar: análise crítico 2.3. Definición de Política Social.
3. Do Estado do Benestar ao Estado Neoliberal: a gran transformación.	3.1. Conceptos fundamentais para entender o Capitalismo e as súas crises 3.2. A crise do 73 & Consenso de Washington: as consecuencias sociais e políticas. 3.3. Auxe da ideoloxía neoliberal: características definitorias. 3.4. A crise financeira de 2008
4. As políticas educativas en España e na Unión Europea.	4.1. Os capitais económico, social e cultural. 4.2. Os estudos comparados en educación: a situación dos países da OCDE. 4.3. Problemas dos sistemas educativos: abandono escolar, desigualdade social e reprodución social.
5. As políticas sanitarias en España e na Unión Europea.	5.1. Definición de saúde. 5.2. Tipoloxía de sistemas de saúde. 5.3. Problemas do sistema sanitario en España.
6. As políticas de emprego e Seguridade Social.	6.1. A política de emprego en España. 6.2. A prestación por desemprego en España. 6.3. Definición de Seguridade Social. 6.4. A creación do Sistema Nacional de Seguridade Social en España.
7. Desafíos do Estado do Benestar en Europa.	7.1. Estratexias políticas para o benestar social na UE 7.2. O incremento da desigualdade e o seu impacto no benestar social 7.3. O estado dinamizador: novos riscos e novas políticas 7.4. Após a austeridade: A transformación do Estado do Benestar en Europa

Planificación				
Metodoloxías / probas	Competencias	Horas presenciais	Horas non presenciais / traballo autónomo	Horas totais

Sesión maxistral	A1 A2 A5 B1 B3 B4 B8 B9 B14 B20 C5 C6	18	36	54
Proba práctica	A2 A3 A4 B5 B14 B17 B19 B20 C1 C2 C5 C7	18	72	90
Atención personalizada		6	0	6

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientativo, considerando a heteroxeneidade do alumnado

Metodoloxías	
Metodoloxías	Descrición
Sesión maxistral	Clases teóricas nas que se explicarán os principais contidos de cada unidade didáctica. Asignaranse unha serie de lecturas que serán necesarias para o debate e participación na clase.
Proba práctica	<p>Ao final de cada unha das Sesións I, II e III realizarase unha proba práctica avaliable que consistirá na elaboración dunha reflexión crítica sobre un tema relacionado con cada un dos contidos das sesións (coa extensión e formato de letra indicados en moodle). Esta proba práctica entregarase a través da entrega de tarefas de Moodle en formato .PDF; nun arquivo cuxo nomee identifique ao/á estudante. Estas tres probas terá un peso de 10% (proba 1), 10% (proba 2) e 20% (proba 3) e representarán en conxunto o 30% da nota final da materia. As tres probas deberán estar entregadas no formato e vía sinalada nas datas establecidas pola profesora no primeiro día do curso. Estas datas indicaranse no calendario moodle da materia.</p> <p>O alumnado pendente de aprobar a materia na segunda oportunidade poderá entregar as tres prácticas en calquera momento do segundo cuadrimestre, contactando previamente coa profesora e tendo en conta as limitacións de prazos sinalados pola actas.</p>

Atención personalizada	
Metodoloxías	Descrición
Proba práctica	<p>Mecanismos de atención personalizada ao alumnado</p> <p>Tanto as titorías individuais como as titorías en grupos reducidos realizaranse durante o curso académico 2020/2021 de forma virtual. O alumnado ten á súa disposición os seguintes medios:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Correo electrónico: Diariamente. De uso para facer consultas, solicitar encontros virtuais para resolver dúbidas ou facer correccións e/ou revisións de prácticas. A través do correo electrónico poderase concertar tamén unha titoría personalizada ou en pequeno grupo a través de TEAMS ? Moodle: Diariamente. Utilizaranse as ferramentas dispoñibles (foros temáticos...) segundo as necesidades do alumnado para resolver dúbidas sobre calquera aspecto da materia. Utilizaranse tamén os foros específicos para as discusións e debates dirixidos ? Teams: De 1 a 2 sesións semanais (segundo demande o alumnado) en grupo pequeno (ata 5 persoas) para o seguimento dos contidos da materia e apoio na realización de prácticas. Esta dinámica permite facer un seguimento máis personalizado e axustado ás necesidades de aprendizaxe do alumnado para desenvolver o traballo da materia. Con estas sesións reforzase tamén a atención aos estudantes ?non presenciais? ou ?virtuais? que puidese haber mesmo nun escenario de presencialidad. A estas titorías engadiríase o tempo das titorías individuais, onde poderían adoptar un papel máis activo.

Avaliación

Metodoloxías	Competencias	Descrición	Cualificación
Sesión maxistral	A1 A2 A5 B1 B3 B4 B8 B9 B14 B20 C5 C6	Dadas as extraordinarias circunstancias, non se terá en conta a asistencia a clase. Agora ben, si se terá en conta a participación nas sesións de TEAMS que se programen ao longo do curso para debater algúns aspectos do temario así como a participación nos foros de Moodle. Os contidos dos Temas 1, 2 e 3 avaliaranse a través das probas practicas sinaladas	0
Proba práctica	A2 A3 A4 B5 B14 B17 B19 B20 C1 C2 C5 C7	<p>Temas 1, 2 e 3: A realización de tres probas prácticas a modo de reflexión crítica relacionadas con algún aspecto dos contidos destas sesións. O calendario de probas establecerase o primeiro día de clase, publicarase en calendario de moodle a súa data de entrega, que se realizará a través de Moodle.</p> <p>Temas 4 e 5: O alumnado escollerá una das dúas temáticas (educación ou sanidade) e fará unha explotación de datos comparados entre diversos casos (países, rexións, etc.) que entregará nun comentario final. A entrega do traballo será a través da moodle e terá un valor do 40% da nota final.</p> <p>Temas 6 e 7: O/a profesor/a responsable desta parte do temario esixirá a entrega dun traballo práctico sobre os contidos desta parte da asignatura. O peso desta tarefa na nota global é dun 20%.</p>	100

Observacións avaliación

Para o alumnado con recoñecemento de dedicación a tempo parcial e dispensa académica de exención de asistencia, acordarase ao inicio do curso un calendario específico de titorías compatible coa súa dedicación.

Fontes de información

Bibliografía básica

- Adelantado, J. (2000). Cambios en el Estado del Bienestar. Políticas sociales y desigualdades en España. Barcelona: Icaria
- Esping-Andersen, G. & Palier, B. (2010). Los tres grandes retos del Estado del bienestar. Barcelona: Ariel
- Esping-Andersen, G. (2000). Fundamentos sociales de las economías postindustriales. Barcelona: Ariel
- Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H., & Pierson, C. (Eds.). (2012). The Oxford handbook of the welfare state. OUP Oxford.
- Colino, C. y Del Pino, E. (2013). Los regímenes de bienestar liberales: orígenes, resultados y cambios. Los Estados de Bienestar en la encrucijada : políticas sociales en perspectiva comparada
- Del Pino, E. & Rubio Lara, M. J. (2013). Los Estados de Bienestar en la encrucijada. Políticas sociales en perspectiva comparada. Tecnos: Madrid
- Guillén, A. M., González-Begega, S., & Balbona, D. L. (2016). Austeridad y ajustes sociales en el sur de Europa. La fragmentación del modelo de bienestar mediterráneo. Revista Española de Sociología (RES), 25(2), 261-272.
- Moreno, L., & Mari-Klose, P. (2013). Las Transformaciones del Estado de bienestar Mediterráneo: Trayectorias y retos de un régimen en Transición. E. del Pino and M. Josefa rubio (eds), Los Estados de bienestar en la Encrucijada. Madrid: Technos
- Moreno, L., & Mari-Klose, P. (2014). La Europa asocial. Crisis y Estado del bienestar.. Revista Española de Investigaciones Sociológicas (145)
- Navarro, V. (2015). Ataque a la democracia y al bienestar. Crítica al pensamiento económico dominante. Barcelona: Anagrama
- Moreno, L. (2001). Estado del bienestar y "mallas de seguridad". Moreno, L. Pobreza y Exclusión: la "malla de seguridad" en España (pp. 17-50)
- Vilar Rodríguez, M. (2007). ¿Entre la limosna y el bienestar? Origen, desarrollo y consecuencias de las políticas sociales en Galicia (1890-1935). Cuadernos de historia contemporánea, 29, 173-197
- Vilar Rodríguez, M. (2014). Los diferenciales salariales entre mujeres y hombres en España (c. 1850-1975): un análisis provisional. Areas: Revista Internacional de Ciencias Sociales, 33, 63-85
- Vilar Rodríguez, M. (2012). Daquelas areas estas lamas?: o mercado de traballo e España desde unha perspectiva histórica. Revista Galega de Economía, 21 (1), 115-146
- Fraser, N. (2008). La justicia social en la era de la política de identidad: redistribución, reconocimiento y participación. Revista de Trabajo, 3 (6), 83-99
- Pedró, F. (2012). Deconstruyendo los puentes de PISA: del análisis de resultados a la prescripción política. Revista Española de Educación Comparada, 19, 139-172
- González-Rábago, Cuartango y Bacigalupe (2015). Desigualdad social y salud en España: ¿Cómo influyen en la salud y en el uso de los servicios sanitarios la clase social, el nivel educativo y la situación laboral?. Praxis Sociológica, 19
- Borrell, C. y Artazcoz, L. (2008). Las políticas para disminuir las desigualdades en salud. Gac Sanit, 22 (5), 465-73
- Jaraíz Arroyo, G. (2011). Intervención social, barrio y servicios sociales comunitarios. Fundación FOESSA
- Lois, M. y Alonso, A. (2014). Ciencia política con perspectiva de género. Akal
- Spicker, P. (2014). Social Policy: theory and practice. Bristol: Policy Press
- Polanyi, K. (1989). La gran transformación. Crítica del liberalismo económico. La Piqueta
- Castells, M. (2017). Otra economía es posible: cultura y economía en tiempos de crisis. Alianza
- Castel, R. (2010). El ascenso de las incertidumbres : trabajo, protección, estatuto del individuo. Fondo de Cultura Económica
- Castel, R. (2004). La inseguridad social : ¿qué es estar protegido?. Manantial
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (2018). Panorama de la educación. Indicadores de la OCDE 2018. MECD: Madrid
- Andrada-Alexandra, Dumbraveanu (2016). "The More, the Better: Life Satisfaction in the Bitter Welfare State?". Social Indicators Research, Vol.129(3), pp.1015-1038
- Backhouse, Roger E.; Bateman, Bradley W.; Nishizawa, Tamotsu; Plehwe, Dieter (eds.) (2017). Liberalism and the Welfare State : Economists and Arguments for the Welfare State. Oxford University Press

- Gamble, Andrew (2016). Can the Welfare State Survive?. Cambridge: Polity Press
 - Peters, Yvette; Tatham, Michaël (eds.) (2016). Part 2 ?Restructuring the politics and institutions of the state?. Democratic Transformations in Europe: Challenges and Prospects. Routledge, pp.97-185
 - Samuel, Robin; Hadjar, Andreas (2016). ?How Welfare-State Regimes Shape Subjective Well-Being Across Europe?. Social Indicators Research, Vol.129(2), pp.565-587
 - Taylor-Gooby, Peter; Leruth, Benjamin; Chung, Heejung (eds.) (2017). After Austerity: Welfare State Transformation in Europe after the Great Recession. Oxford University Press
 - Alemán Bracho, Carmen (coord.) (2009). Políticas sociales. Pamplona: Civitas - Thomson Reuters
 - Alemán Bracho, C.; García Serrano, M. (1999). Fundamentos de Bienestar Social. Valencia: Tirant Lo Blanch
 - Husson, Michael (2013). El Capitalismo en diez lecciones. Madrid: Los libros de Viento Sur-La Oveja Roja
-

Bibliografía complementaria	<ul style="list-style-type: none"> - Moreno, L. (2012). La Europa asocial. ¿Caminamos hacia un individualismo posesivo?. Península: Barcelona - Muñoz, L. G., & Modroño, P. R. (2015). Las raíces neoliberales de la crisis económica e institucional en España desde un enfoque feminista. Pensar desde abajo, (4), 61-84. - Morán, M. P. (2013). Desiguales por ley: las políticas públicas contra la igualdad de género.. Madrid: Editorial Catarata - Fernández García, T., Fuente Robles, Y. (2009). Política social y trabajo social. Alianza Editorial - Gálvez Muñoz, L. y Torres López, J. (2010). Desiguales, mujeres y hombres en la crisis financiera. Icaria - Valle, J. M. (2012). La política educativa supranacional: un nuevo campo de conocimiento para abordar las políticas educativas en un mundo globalizado. Revista Española de Educación Comparada - Guillén, Ana Marta; León, Margarita (2011). The Spanish Welfare State in European Context. Routledge - Schubert, Klaus, de Villota, Paloma, Kuhlmann, Johanna (Eds.) (2016). Challenges to European welfare systems. Springer - Wickham, James (2016). Unequal Europe: social divisions and social cohesion in an old continent. Routledge Advances in European Politics - Whyte, David; Cooper, Vickie (eds.) (2017). The Violence of Austerity. London: Pluto Press
------------------------------------	---

Recomendacións

Materias que se recomenda ter cursado previamente

Materias que se recomenda cursar simultaneamente

Fontes de información e técnicas estatísticas para a análise das políticas sociais/615525007

Austeridade e precariedade na era da globalización/615525002

Materias que continúan o temario

Cambios sociodemográficos e territoriais/615525023

Deseño, xestión e avaliación de políticas sociais/615525009

Observacións

 Así mesmo para cumprir co obxectivo sostible vinculado ao Green Campus: 1. A entrega de tarefas que se realice nesta materia producirase en formato virtual e/ou soporte informático 2. Realizarase a través de Moodle, en formato dixital sen necesidade de imprimilos 3. En todo momento teranse en conta a importancia dos principios éticos relacionados cos valores de sustentabilidade nos comportamentos persoais e profesionais. Traballarase tamén para identificar e modificar prexuízos e actitudes sexistas, e influirase na contorna para modificalos e fomentar valores de respecto e igualdade. Facilitarase a plena integración do alumnado que por razón físicas, sensoriais, psíquicas ou socioculturais, experimenten dificultades a un acceso adecuado, igualitario e proveitoso á vida universitaria

(*)A Guía docente é o documento onde se visualiza a proposta académica da UDC. Este documento é público e non se pode modificar, salvo casos excepcionais baixo a revisión do órgano competente dacordo coa normativa vixente que establece o proceso de elaboración de guías